

**ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING TASVIRIY
SAN'ATDAGI O'RNI**

Orifjonova Marjona Sherzod qizi Namangan davlat universiteti

San'at va sport fakulteti Rangtasvir (Dastgohli) yo'nalishi 3-kurs talabasi

E-mail: marjonaoripjonova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk sarkarda, shoir va davlat arbobi Zahiriddin Muhammad Boburning tasviriy san'atga bo'lgan munosabati, uning asarlarida san'at va go'zallik haqidagi qarashlari, shuningdek, Boburiylar davrida miniatyura san'atining rivojlanishiga qo'shgan hissasi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Zahiriddin Muhammad Bobur, tasviriy san'at, miniatyura, Boburiylar, madaniyat, ijod, tarix.

Kirish

O'rta asr Sharq madaniyatining yirik namoyandalaridan biri Zahiriddin Muhammad Bobur (1483–1530) nafaqat iste'dodli shoir va davlat arbobi, balki san'at, adabiyot, tarix va tabiatni chuqur tushungan ziyoli shaxs sifatida ham tanilgan. U o'zining "Boburnoma" asarida tasviriy san'at, musiqa, me'morchilik va tabiat go'zalligi haqidagi fikrlari bilan madaniy merosimizda muhim o'rin egallagan.

Adabiyotlar tahlili: Boburiylar miniatyura san'ati XVI asrning ikkinchi yarmida shakllangan bo'lsa-da, mamlakat tasviriy san'ati, xususan, rangtasvir juda ko'p asrlik boy an'analarga ega edi. Hindiston hududida joylashgan buddaviylarning qadimgi Ajanta (er. avv. II asr – eramizning VII asrlari), tog' ichidagi Bagxa (VI–VII asrlar) ibodatxonasi devoriy suratlari bizgacha yetib kelgan. Bu qadimgi devoriy suratlarning aksariyati buddizm adabiyoti yodgorligi «Jatak»larga, ya'ni buddizm asoschisi shahzoda Goutamaning afsonaviy hayotidan olingan lavhalar va naqlar asosida yaratilgan. Bu yuksak san'at namunalar dunyoga mashhur Pompeya freskalari bilan raqobatlasha oladi. XI – XV asrlar davomida yaratilgan palma barglariga bitilgan qator diniy kitoblarni ham suratlar bilan ziynatlash odat bo'lgan.

Qadimgi Hindiston adabiyoti yodgorliklarida ham rassomlar, ularning ishlari to'g'risida ayrim ma'lumotlar mavjud. Hatto, Boburiylar saltanati bunyod etilgunga qadar, Dehli, Gujorat va Bengaliyada yaratilgan turli suratli qo'lyozmalarning bir nechtasi yaratilgan ma'lum. Ammo miniatyuralar, asosan, kichik madaniy markazlarda yaratilgan bo'lib, o'zining soddaligi, kompozitsiyasining shartliligi, muayyan ranglardan foydalanilganligi va chiziqlarning tabiiyligi xususiyatlari bilan ajralib turadi. Boburiylar tomonidan XVI asrning ikkinchi yarmida saroy qoshida maxsus rassomlik ustaxonasining ochilishi, chetdan kelgan rassomlar bilan bir qatorda mahalliy markazlarda yashab, ijod etgan san'atkorlarning qobiliyatini keng namoyish etishga sharoit yaratdi. Boburiylar miniatyura rassomligi XVI asrning ikkinchi yarmida Jaloliddin Muhammad Akbar (1556–1605) davrida san'at voqeligi sifatida ma'lum bo'lib, gullab-yashnagan edi. Ammo, asosiy miniatyura maktablariga Zahiriddin Muhammad Bobur va Humoyun Podshoh asos solishgan. XVI asrdagi yangi sulola asoschisi Zahiriddin Muhammad Bobur (1525–1530) shoir, xattot, olim bo'lishi bilan bir qatorda, rassomlikka juda qiziqqan. Uning shoh asari «Boburnoma» (asli nomi «Vaqoyi'»)dan ma'lumki, u tabiat manzaralarini, odamlarning qiyofalarini mahorat bilan shunday tasvirlaydiki, ular kitobxon ko'z oldida yaqqol namoyon bo'ladi. Mana shu xususiyat uchun bo'lsa kerak, Akbar Podshoh saroyi rassomlari bu kitobning forsha tarjimai qo'lyozma nusxalarini bir necha marta nafis miniatyuralar bilan ziynatlaganlar (Sulaymonov , 96). Bundan tashqari, «Boburnoma» kitobida hirotlik va samarqandlik rassomlar, ustod Kamoliddin Behzod, Shoh Muzaffar, Boysunqur (Sulton Mahmud mirzo o'g'li), Haydar Mirzolarning nomlari tilga olingan (Boburnoma, 1960) 1. Boburning san'atga bo'lgan munosabati. Zahiriddin Muhammad Bobur go'zallikka, san'atga va tabiat tasvirlariga nihoyatda nozik did bilan yondashgan. «Boburnoma»da u turli shaharlardagi me'moriy inshootlar, bog'lar, haykallar va tabiat manzaralarini juda tafsilotli va badiiy tilda tasvirlab bergan. Bu holat Boburning estetik didi yuqori bo'lganini va u san'atni chuqur qadrlaganini ko'rsatadi. Bobur Hindistonga kelgach, o'z davrida san'atning rivojlanishiga katta e'tibor berdi. Ayniqsa, saroy muhitida

rassomlik, miniatyura, naqsh va me'morchilik san'atini rivojlantirishga homiylik qildi.

2. Boburiylar davrida tasviriy san'atning yuksalishi. Bobur asos solgan Boburiylar sulolasi davrida Hindistonda musulmon Sharqi va hind madaniyati uyg'unlashib, o'ziga xos yangi san'at maktabi – "Boburiylar miniatyura maktabi" shakllandi. Bu maktabda Mahmud Musavvir, Mir Said Ali, Abdus Somiy, Basavan kabi mohir rassomlar yetishib chiqdi. Ular Boburning avlodlari — Humoyun, Akbar, Jahongir davrida ham ijod qilib, san'atning rivojiga beqiyos hissa qo'shdilar.

3. Boburning san'at haqidagi qarashlari. Bobur o'z asarlarida san'atni inson ma'naviyatining ajralmas qismi sifatida ko'radi. Uning fikricha, san'at orqali inson qalbi go'zallikka, poklikka va ezgulikka intiladi. "Boburnoma"dagi tabiat tasvirlari, gul va daraxtlar, daryo va tog'lar manzaralari tasviriy san'atning ilhom manbai sifatida e'tirof etiladi. Shuningdek, Bobur bog'sozlik san'atiga ham katta e'tibor bergan. U qurdirgan "Bobur bog'lari" (xususan, Kobil, Agra, Panipat atrofidagi bog'lar) o'z davrining haqiqiy san'at asarlari bo'lgan. Bu bog'lar keyinchalik tasviriy san'atda tabiat manzaralarining obrazli ifodasiga asos bo'lib xizmat qilgan.

4. Boburning merosining zamonaviy san'atdagi aks-sadosi. Bugungi kunda ham Zahiriddin Muhammad Boburning hayoti va ijodi rassomlar, haykaltaroshlar, kinorejissyorlar va adiblar uchun bitmas-tuganmas ilhom manbai bo'lib qolmoqda. O'zbekiston, Hindiston va Afg'onistonda Bobur haykallari, muzeylari va uning hayotiga bag'ishlangan tasviriy san'at ko'rgazmalari yaratilgan.

Xulosa

Zahiriddin Muhammad Bobur tasviriy san'atni faqat estetik zavq manbai sifatida emas, balki millat madaniy taraqqiyotining ajralmas qismi sifatida qadrlagan. Uning san'atga bo'lgan chuqur e'tiqodi, didi va homiyligi tufayli Boburiylar davrida Hindiston miniatyura maktabi dunyoga mashhur bo'ldi. Shunday qilib, Bobur nafaqat siyosiy arbob va adib, balki san'at homiysi sifatida ham tarixda o'chmas iz qoldirdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1989
2. Karimov I. Bobur – milliy g‘ururimiz timsoli. – Toshkent: O‘zbekiston, 1996.
3. Muminov, M. Bobur va Boburiylar madaniy merosi. – Toshkent: Fan, 2015.
4. Aliyev, X. Sharq miniatyura san’ati tarixi. – Samarqand, 2018.
5. Rahmonova, D. Zahiriddin Muhammad Boburning estetik qarashlari. – Toshkent: TDPU, 2021.